

AMSTEL ODAMVM

MAANDBLAD VOOR DE KENNIS VAN AMSTERDAM

toen in het theater aldaar een demonstratie van de nieuwste uitvinding en wel van de gramfoon of liever de phonograaf, toen nog niet met een plaat, maar met een rol werkende. De zaal was tjokvol. De heer Maju sprak door de phonograaf en het gesproken werd vrij duidelijk terstond door deze weergegeven. Daarna mocht het publiek zelf spreken en was verbaasd over het resultaat.

Na van de kermis genoten te hebben gingen de Amsterdammers nog niet huiswaarts. Een beetje luidruchtigheid, die op gewone tijden de Amsterdamsche meer gegoede burgerij niet kende, moest tot uiting komen. Een echt democratische geest heerschte gedurende de kermis. Iedereen was met iedereen frère-ami, zooals men dit in de Zuidelijke provincies met de carnavals kan waarnemen. Men wilde kermishouden in plezier en jolijt en toog naar de groote koffiehuisen van Amsterdam. Behalve Café Suisse en het Poolsche koffiehuis in de Kalverstraat, die door de kermisgangers juist op deze dagen minder bezocht werden, had men de Porte van Cleve, waar men voor 40 cent een halve biefstuk met gebakken aardappelen kon krijgen. Ook Stroetman in de Gravenstraat en last not least Roetemeijer in de Amstelstraat waren zeer in trek. Deze laatste was een heel populaire, primitieve inrichting waar men biervaten als tafels had en lage krukjes als zetels. Dit café was zeer groot, want het bestond uit vroegere koets- en paardenstallen, waarschijnlijk in de 18de eeuw gebruikt door de bewoners van de deftige huizen aan de Heerengracht daarachter.

In dit koffiehuis was Trui, de vrouw met de eieren, zeer populair; die had vergunning van den eigenaar, den heer Roetmeijer, om haar kunst in het vlug pellen van de eieren te demonstreeren en ze met een zoet winstje te verkoopen.

Dat men het soms laat maakte, spreekt van zelf.

Het kermishouden zat den Amsterdammers zoo in het bloed, dat de cornetdraagsters, de vrouwelijke dienstboden, het geheele jaar van hun loon en verval voor de a.s. kermis spaarden en soms door middel van een advertentie een vrijer vroegen als zij er nog geen hadden, om de kermis te vieren. Dan werd de beurs aan den vrijer gegeven om te betalen. Het gebeurde ook wel eens dat de vrijer er met de beurs van door ging.

De Amsterdamsche kermis werd ingeluid met de gelukwensen in dichtertlijken vorm van den aschkarreman, den vuilnisman, den porder, den nachtwacht en den lantaarnopsteker. Zij werden tegen fooien ingewisseld.

Toen in 1874 de kermis werd afgeschaft, was er een klein oproer dat spoedig door de politie werd onderdrukt; toch heeft het een paar slachtoffers nog verwondingen gekost.

De leuze der jongensbenden was:

Kermis moet er wezen, Kermis moet er zijn,

Anders slaan wij de boel kort en klein.

Zoover is het gelukkig niet gekomen.

J. P. N. T.

HOLGER JACOBÆUS' BEZOEK AAN AMSTERDAM.

In het bekende boek van J. N. Jacobsen Jensen, *Reizigers te Amsterdam* (1919), zoekt men, evenals in het Supplement (1937), vergeefs den naam van Jacobæus. En toch bezocht deze 17de eeuwse Deensche arts vier maal onze stad, en toont hij zich in zijn beknopt geschreven reisjournaal ¹⁾ een enthousiast bewonderaar der „koningin van Europe”.

Holger Jacobsen (Jacobæus) werd geboren in 1650 te Aarhus, waar zijn vader bisschop was. Door zijn moeder was hij nauw verwant aan het beroemde geslacht der Bartholins, dat talloze geleerden telde. Nadat hij in Kopenhagen eerst theologie, later medicijnen had gestudeerd, vertrok hij op 21-jarigen leeftijd, in gezelschap van den 19-jarigen Johan Worm, naar Holland, om te Leiden zijn studie voort te zetten.

¹⁾ Holger Jacobæus' *Rejselog* (1671—1692). Uitg. Vilhelm Maar. København. 1910.

Via Fünen en Noord-Duitschland kwamen de reizigers bij „Delpziel” in de Republiek. Van Harlingen voeren ze over de Zuiderzee naar Amsterdam, waar ze des avonds om 9 uur, na een stormachtigen overtocht, arriveerden. Overweldigend is reeds de eerste indruk. „Civitas cst maxima, per totam Europam celeberrima.” ¹⁾ Jacobaeus noemt dan de grachten („Heerengracht, Keisergracht, Zingelen”) en de voornaamste gebouwen. In de eerste plaats „Bursam insignem, ubi innumerabilium Mercatorum confluxus, variaeque gentes, peculiari habitu vestitae; Poloni, Persae, Judaei etc.” ²⁾ Ook uit Filip von Zesens „Beschrybung der Weidberühmde Kauf-Stadt Amstelredam (1664) ³⁾ blijkt, welk een indruk het bonte gewemel der uitheemsche kooplieden maakte. En zong Vondel niet in de „Inwijdinge van ‘t Stadhuis t’ Amsterdam”:

„De Beurs. . . ontfangt den burgerzwarm van d’Oude en Nieuwe Zij,
En al het uitheemsch bloet, dat ’s middags hier te gader
In eenen boezem vloeit. . . .”

Van het stadhuis zegt Jacobaeus „stupenda operis et structurae majestate nulli in Europa secundam” ⁴⁾ en hij prijst ook „het klokmusyk” dat liefelijker klinkt dan enig kerkorgel. Verder noemt hij het „Rasphuys, Spin-huys, Weeshuys” (waar de kinderen „ne ulla afficiantur injuria” ⁵⁾ op bijzondere wijze gekleed gaan), het Oude Mannen- en Vrouwenhuis en het Dolhuis. Deze eerste notities worden besloten met de opmerking, dat de geheele stad oppalen is gebouwd, „ut sylvam subterraneam jure quis dixerit” ⁶⁾. Men denkt hierbij onwillekeurig aan Vondels versje op de „Blijde inkomst. van Maria de Medicis” (1639):

„Keer om de Stadt, z’is bosch van onder, en gebouwt,

Op boomen, onlangs noch gehaelt in ‘t Noordsche woud”.

Deze regels steunen wellicht op een bekend gezegde, door Vondel van zijn Deensche zakenrelaties gehoord. Immers Jacobaeus vertelt: „De onzen zeggen hiervan: Amsterdam staat op Noorwegen”. Later gaat hij hier dieper op in en zegt dan, dat de stad gebouwd is op palen „ut videatur sylva subterranea, unde dicitur vulgo, Amsterdam staaer paa Norge. Belgae vocant ren verkeerde boscadie van dorre boomen, item averechtse masten woudt.” ⁷⁾

Spoedig reisde Jacobaeus naar Leiden, waar hij ijverig college liep. Doch korter dan het plan was, verbleef hij in de Sleutelstad. Reeds het volgend jaar, in 1672, werd hij door het dreigend oorlogsgevaar gedwongen naar huis te keeren.

Op de terugreis bezocht hij opnieuw Amsterdam en hij verwonderde zich daar over „homunculum (vidi in platea), glires albos flavosque caveae inclusos, portantem. Officium ejus, ut glires e domibus abigeret.” ⁸⁾

Voor hij de stad verliet, betrad hij nog een schip, waar de volgende dieren te zien waren: 1. „Bovem nigrum, in cujus latere manus humana excreverat” (een zwarte os, uit wiens zijde een menschenhand stak.) 2. een Rhinoceros (opgezet!). 3. een

¹⁾ Het is een zeer groote en in geheel Europa uiterst beroemde stad.

²⁾ De prachtige Beurs, waar het punt van samenkomst is van ontelbare kooplieden, van verschillende landaard, gekleed in kostbare kleedij: Polen, Perzen, Joden, etc.

³⁾ l.c. blz. 321.

⁴⁾ Aan geen enkel gebouw in Europa gelijk, door de wonderbaarlijke majesteit van bouw en architectuur

⁵⁾ Opdat hun geen enkel leed worde aangedaan.

⁶⁾ Zoodat iemand haar terecht een ondergronds woud heeft genoemd.

⁷⁾ Zoodat zij een ondergronds woud gelijk; vandaar dat algemeen wordt gezegd: Amsterdam staat op Noorwegen. De Hollanders spreken van een „verkeerde boscadie van dorre boomen” (het is mij niet gelukt dezen regel terug te vinden. M.), item „averechtse Masten Woudt.” (Vgl. Constantijn Huygens’ Voor-Hout :

Of en soudt ghy ‘t niet verdragen
Averechtse Masten-woud,
Wonder-weelde van ons’ dagen,
Veen vol steenen, sack vol goud?”

Misschien maakte Huygens hier gebruik van een algemeen bekend gezegde).

⁸⁾ Een mannetje (dat ik op straat zag), dat kooien droeg, waarin witte en gele ratten waren opgesloten. Zijn taak was de ratten uit de huizen te verjagen.

lynx. 4. een witte beer uit Groenland. 5. „Animal Rachun dictum, non absimile catto Zivettae”. Met dit laatste dier is waarschijnlijk **een wasbeer bedoeld**. Mogelijk is hier sprake van dezelfde verzameling, welke in 1663 door Christian Knorr von Rosenroth werd beschreven. ¹⁾

Eindelijk moest ook van Amsterdam afscheid genomen worden en varende naar Harlingen, ging het vandaar door Groningerland Noordwaarts.

In 1674 verliet Jacobaeus ten tweeden male Denemarken, nadat hij kort te voren (voornamelijk door toedoen van zijn oom, den beroemden **en invloedrijken ontleedkundige** Thomas Bartholin) benoemd was tot hoogleeraar in de geographie en historie aan de Universteit te Kopenhagen. Vergezeld van zijn neven, den 19-jarigen Caspar Bartholin (dank zij zijn vader reeds professor philosophiae) en diens broer, den 17-jarigen Kristopher, vertrok hij den 30sten Mei des morgens om 6 uur uit Kopenhagen.

Den 9den Juni kwamen de reizigers aan te Nieuweschans en vandaar gingen ze over Groningen, Leeuwarden, Enkhuizen, Hoorn, Edam, Monnikendam en Buiksloot naar „Amstelodamum”.

Hoewel Jacobaeus' notities gewoonlijk zeer kort zijn, en enkel bedoeld schijnen, ter versterking van het eigen herinneringsvermogen, wijdt hij thans aan Amsterdam drie gedrukte bladzijden van zijn reisdagboek. Het lijkt, als kan hij niet genoeg spreken over de wonderen van deze bloeiende koopstad. „Plurima hic visu dignu” ²⁾ schrijft hij, na opnieuw het gezegde „Amsterdam staaer paa Norge” verklaard te hebben. In zijn eigenaardig mengelmoes van Deensch, Latijn en Hollandsch worden daarop de volgende gebouwen gememoreerd.

De *Beurs*. „Bursa insignis, ubi innumerabilium mercatorum confluxus, variaeque gentes, Poloni, Persae, Judaei etc. conspiciuntur.” Ook enkele daar geldende regels waren hem bekend. Hij vertelt, dat de Beursklok om half 12 begint te luiden en wie na twaalfen komt, moet een Hollandsche schelling betalen, vóór hij binnen mag treden. (Vgl. de Ordonnantie van 9 Nov. 1667: „Een igelijk, die na het sluyten van de selve (= „de Hecken en groote Deuren”) op de Beurs begeert te komen, sal de kleene Deuren moeten ingaan, mits voor een boete aanstonts betalende 6 stuyvers, ten behoeve van den Armen. . .” ³⁾ De ook in 1674 nog geldende regel uit de Ordonnantie van 1600, dat niemand „geduurende vergadering, eenig geweer trekken of ontblooten (mag), of yemant slaan of stooten op poene van hondert gulden” ⁴⁾, werd in zooverre door Jacobaeus verkeerd begrepen, als hij schrijft: niemand mag op de Beurs een degen dragen, op straffe van honderd gulden boete. De „Templa varia magnificentissime extructa” hebben ook de aandacht der Denen gehad. Jacobaeus noemt de „Nieuwe Kerk. Nieuwe Zijds capel. Oude Zijds capel. Zuyder Kerk. Wester Kerk. Norder Kerk. Franse Kerk. Engelse Kerk. Oude Lutherske Kerk. Nieuwe Lutherske instar amphit(h) eatri.” Het meest echter werd hij getroffen door de beide synagogen en de merkwaardige gebruiken der Joden. In de eene „Jödekerk” wordt Hoogduitsch, in de andere Portugeesch gepredikt, vertelt hij en gaat dan verder: „in de voorhuys/ daer en watervat is/ dat mit en kraan omgedrayet wort/ hier by en handdoek hangende/ want de joden wassen haar handen eerze in de Kerk gaan. Boven op de galdery zitten de vrouwen/ van de mans zijn afgesondert. In een groote houte kas met veel koosteliikheydt ziet men Moseboeken omhangen mit koostlijke geborduurde kleeden. de mannen hebben over de hooft en witte doek die har over de scoudere en liif hangt en elk en Hebreis boesken in de hant. ⁵⁾ Haar Sabbath begint op de vrijdag an den avont als de zon ondergaat/

¹⁾ Prof. dr. Fuchs. Aus dem „Itinerarium” des Christian Knorr von Rosenroth. XIVde Jaarboek v.h. Genootschap Amstelodamum. Amsterdam. 1915. blz. 256 e.v.

²⁾ Hier zag ik vele merkwaardige dingen.

³⁾ C. Commelin. Beschrijvinge van Amsterdam. Amsterdam. 1726. blz. 620 e.v.

⁴⁾ I.c. blz. 620.

⁵⁾ Hiermee zijn de gebedsdoek en tallith en het gebedenboek of tefillah bedoeld.

dan stekt elk in zijn huys hare lampen an/ als ook in hare Kerk/ die branden tot op saterdag an den avont als haar Sabbath eyndigt/ want de joden rekenen in t' begin der dagen van den eene avondt tot den anderen. in haar Kerken branden geduurig glazen lampen." ¹⁾

Opmerkelijk is, dat deze beschrijving bijna woordelijk overeen komt met die van Fokkens. Waarschijnlijk heeft Jacobacus dus diens boekje als „Baedeker” gebruikt en schreef hij er enkele voor hem belangrijke gedeelten uit over. In spelling echter wijkt hij vrij sterk van zijn voorbeeld af. ²⁾

Van het **stadhuis** noemt Jacobacus ook ditmaal alleen Hemony's klokkenspel en verder wordt „s Werelts Achtste Wonder” zwijgend voorbijgegaan. Het **weeshuis** daarentegen is des te beter bekeken. Met de „stackels börn” ³⁾ heeft Jacobaeus medelijden. Uitvoerig beschrijft hij hoe de weezen gekleed gaan, half in het zwart, half in het rood; de jongens dragen blauwe kousen, de meisjes blauwe schorten. In den tijd, dat Jacobaeus dit gesticht bezocht, waren er tengevolge van pest-epidemieën en oorlog ongeveer 1000 verpleegden. De meisjes moesten naaien, de jongens leerden in de stad een ambacht „och naar Klocken er 11 samblis de atter til bords.” ⁴⁾ Aardig vindt Jacobaeus de fries, uitgehouwen in den vleugel waar de kleine kinderen waren ondergebracht, en die allerlei spelen in Holland gebruikelijk, weergaf.

Het **Rasphuis**, op de plaats van het oude Clarissenklooster aan den Heiligenweg, diende tot toeristische bezienswaardigheid. „Ik raspte zelf ook „for curieusitet”, zegt Jacobaeus en laconiek laat hij erop volgen : „Twee en twee Tuchtelingen raspen voor en dag vijftig pont; de rasper kandske nögen.” ⁵⁾ De Denen bepaalden hun gewicht op de groote weegschaal, waar om den anderen dag het geraspte hout der gevangenen gewogen werd. Jacobaeus teekent aan, dat hij 128 pond, Caspar 120 en Christopher 104 pond zwaar was.

Van het **Spinhuis** wordt weinig verteld, maar het „Gast-huys” acht Jacobaeus, als medicus, zeer de moeite waard. Hij vermeldt als bijzonderheid, dat de mannen en vrouwen gescheiden liggen, dat de zieken een eigen medicus, apotheek (vgl. Commelin : „een vierkante lugtige winkel, van alles daar toe behoorende wel voorzien” ⁶⁾), kerk en kruidentuin (er waren er zelfs twee !) tot hun beschikking hadden. Ook het „verbanthuys”, waar de chirurgische gevallen lagen — in het onderste vertrek de mannen, „en 't bovenste voor Vrouws-persoonen” — en het „soldaten-huys” wordt genoemd. Van het laatste zegt Jacobaeus foutievelijk, dat men in tijd van oorlog alle zieken daar heen vervoerde. Deze vleugel was echter in 1578 gebouwd, om er in oorlogstijd de gewonde soldaten te legeren. Doch ten tijde van Jacobaeus' bezoek werden er de mannelijke patiënten verpleegd.

Het **Dolhuis**, als vermakelijkheid voor het publiek toegankelijk, werd eveneens bekeken en vrij uitvoerig beschreven. „'t Dolhuys, hvor de gale ock afsindige forvaris hver i sit kammer som er mörekt alleeniste it hul pas dörren som de kand sticke deris hofved ud af. hafver deris bloomtuyñ/ binne vader etc.: Naar de skal hafve mad/ henges der en liden messing skaal uden for hullct af dörren/ hvor af de aeder thi steen potter eller andct slager de strax i Stöcker.” ⁷⁾ Geheel juist is deze voor-

;) In de Joodsche kerken brandt een glazen lamp, die nooit gedoofd wordt, een z.g. eeuwigdurend licht, als symbool van den eeuwigen trouw aan God.

²⁾ Vgl. M. Fokkens. Beschrijvinge der Wydt-vermaarde Koop-stadt Amsterdam. Amsterdam. 1662. blz. 237 e.v.

³⁾ Arme kinderen.

⁴⁾ En wanneer de klok 11 slaat, gaan ze weer aan tafel.

⁵⁾ Ze raspen heelemaal naakt.

⁶⁾ I.c. blz. 545.

⁷⁾ Het Dolhuis, waar de gekken en krankzinnigen elk in hun eigen kamer (lees : „Huysken”) worden opgesloten, waar het donker is, met enkel een gat in de deur, waardoorheen ze hun hoofd kunnen steken. Ze hebben hun „bloom tuyñ, binne vader”, etc. Wanneer ze eten moeten, wordt er een klein koperen potje voor het gat in de deur gehangen waaruit ze eten, want steenen potten of andere dingen slaan ze meteen kapot.

stelling niet. Feitelijk waren er twee deuren, waarvan de buitenste steeds open stond, behalve wanneer „se overgeven rasen en tieren.” ¹⁾

Het volgend bezoek gold het *Oude Mannen- en Vrouwenhuis*, waar mannen en vrouwen, die niet meer in hun levensonderhoud konden voorzien, werden ondergebracht „och ere de 2 i hver kammer. hafver deris hafve belgice bloom-hof/ ock bleegdam belgice blek velt.” ²⁾ (Vgl. Commelin: „Het binnenste om een groote openingen gebout zijnde, bestaande in een wel verordineerde Blomhof en Bleek-velt. . . Om welke openingen ten drie zijden der armen wooningen onder verwelfde Galderijen gelegen zijn, ijder twee tesamen in een huysken zijnde.” ³⁾ Ook dat de oudjes „blifver vel tractered i en stor sal for sig self” was Jacobaeus bekend. (Vgl. von Zesen: „In beiden Speise-sählen schaffet man zimlich wohl auf: und ein ieder tag hat seine gewisse gesetzte speise. Auf Ostern werden 1600 eier gekocht/ nähmlich vor ieden menschen achte; dazu sie allesamt eine reihe semmel/ mit einem nöszel guhten/ bieres bekommen. Auf den Pfingstag wird vor sechs menschen ein schafs-braten/ und vor ieden ein nöszel weins/ und zwei nöszel guhten biers geschaffet . . .” ⁴⁾ Wat Jacobaeus van de „*Banck*” zegt, is niet geheel duidelijk. „Bancken. et stor huus lige som en börs/ hvor udi selgis intet andet end skabe och kostelige traesorer.” ⁵⁾ Waarschijnlijk bedoelt hij de Wisselbank, naar aanleiding van welk gebouw Joannes Aurelius in zijn aardig boekje „Eene wandeling in Amsterdam in het midden der zeventiende eeuw” (Amsterdam, 1859) zegt, dat in de „Gasthuisstraat” „de beroemde Amsterdamsche bank” „’t hert van Amsterdam” was, waar „slaapt een zilvermijn in Kresus’ zilverkelder !” ⁶⁾ Doch dan blijft het „groote huis als een beurs” nog raadselachtig, daar deze wisselbank in het Raadhuis was ondergebracht.

Van de drie *doolhoven* blijkt Jacobaeus volgens de beschrijving den z.g. Nieuwen Doolhof op de Rozengracht te hebben bekeken. En hij vindt de houten beelden, die Bijbelsche personen voorstellen en kunnen bewegen, al even wonderbaarlijk als het „smuk lidet sangverk” in den toren en de groote fontein met allerhande „billeder af gibs”. ⁷⁾

Gelijk zoo vele vreemdelingen, acht ook Jacobaeus de *Quakerkerk*, destijds ondergebracht in een huis op de Keizersgracht bij de Leliegracht „daar de Driehoek boven de deur staat” ⁸⁾ der moeite van vermelden waard. Hier komen menschen van een bepaalde religie, waarbij gewoonlijk één der vrouwen op staat en gaat preeken, vertelt hij.

Op 16 Juni werd een bezoek gebracht aan Jan Swammerdam. (Misschien waren de drie Deensche geleerden door Swammerdam's vriend en Jacobaeus' leermeester Niels Steno, beroemd anatoom en grondlegger der geologische wetenschap, geïntroduceerd). Uitvoerig vermeldt Jacobaeus, hoe hij in dit kabinet zag „insecter, pedi-

¹⁾ I.c. blz. 578.

²⁾ en er zijn er twee in elke kamer; ze hebben hun eigen tuin in het Hollandsch : „bloom-hof” — en bleekveld.

³⁾ I.c. blz. 573.

⁴⁾ Filips von Zesen. Beschrybungh der Weidt-beruhmde Kaufstadt Amstelredam. Amstelredam. 1664. blz. 438.

⁵⁾ De Bank is een groot huis, net als een beurs, waar men niets anders verkoopt dan kostbaarheden.

⁶⁾ I.c. blz. 87.

⁷⁾ Mooie kleine speelwerk. . . . met allerlei beelden van gips.

Vgl. Fokkens blz. 302 e.v. en von Zesen blz. 291 e.v. „ . . . sondern es befinden sich auch in eben demselben etliche wasser-spiele/oder wasser-künste/allerhand künstliche uhrwerke/ und bilderspiele; . . . In der mitten des Hofes/ . . . erblicket man straks im ersten eintritte/ einen künstlichen Spiel-brun mit vielerhand groszen und kleinen bildern gezieret Hinter diesem Spiel-brunnen stehet ein Türnlein/ mit einem sehr künstlichen Uhrwerke Ferner siehet man einen Turn/ mit unterschiedlichen uhrwerken: Was höher lauffen die vier allergreulichsten Wühtriche der Welt um/ und ein ieder schlägt eine gantze stunde. Zur rechten seite stehet ein Sangmeister/ der den schlag führet ;”

⁸⁾ Vgl. Commelin blz. 501.

culum marinum ¹⁾, asellum marinum ²⁾ scorpiones instar astacorum bombyces, et partes generationis, medullam spinalem, cor oblongum, ova eorum etc. coccinellam (insecturn) Hemorobium ³⁾, pediculum balaenae ⁴⁾” en ten slotte toonde Swammerdam met was en kwikzilver ingespoten en gepraepareerde aderen, o.a. die in de longen van een kikvorsch.

Ook bij Swammerdam's vader, den ouden apotheker op de Geldersche kade, mochten de Denen binnentreden en het is typisch voor Jacobaeus' biologische oriëntatie, dat hij van diens verzameling slechts dieren en planten opteekent, en — in tegenstelling b.v. met Knorr von Rosenroth — munten, Chineesche en andere antiquiteiten, geheel verzwijgt. ⁵⁾ Hij noemt alleen: een vliegende kat uit Indië, een vliegende aap, 2 garnalen, elk dubbel zoo groot als een kreeft, en een blad van een boom, nog door niemand beschreven, dat de naam Gabbas draagt. ⁶⁾ Met dit laatste wordt waarschijnlijk de „Gabba Gabba” bedoeld, de verdroogde stelen en bladeren van den sagopalm. ⁷⁾

Dat Jacobaeus genoot van het bedrijvig stadsleven, zooals dat op Rokin en Damrak **was** te zien, merken we uit zijn beschrijving van de volgende gewoonte der binnenschippers. Iederen avond voeren naar verschillende plaatsen als Zwolle, Enkhuizen etc. schepen af. (De vaartuigen voor Zwolle lagen in het Damrak bij de Oude Brug, die voor Enkhuizen bij de Nieuwe Brug.) Wanneer ze varensreë waren, stond de schipper op het dek en riep luide de plaats van bestemming. Dan klonk het „Zwol op, Zwol op” (vermoedelijk heeft Jacobaeus dit roepen niet goed begrepen, en zal men dezen uitroep moeten opvatten als: „Op Zwol, op Zwol”) „zoodat de menschen die mee willen, weten welk schip ze kiezen moeten”.

In gezelschap van prof. Arnold Syen, Amsterdammer van geboorte doch sinds 1670 te Leiden hoogleraar in de botanie, bezag men nog de rariteitenverzameling van een koopman, Breyne genaamd. Deze Jan Breyne (of Brayne), die o.a. veel merkwaardige zaken leverde aan de Kopenhaagsche Koninklijke Kunstkamer, wordt door Knorr von Rosenroth „chirurgijn” genoemd ⁸⁾, Boccone spreekt over „mr. Jean Brayne Droguist” ⁹⁾ en prof. Stokvis verhaalt, dat Swammerdam vrijen toegang had tot dit kabinet. ¹⁰⁾ Waarschijnlijk stamde hij van Fransche refugié's. Commelin althans vermeldt een Izaak Brayne, die in 1685 kerkmeester van de Nieuwe Fransche Kerk was. ¹¹⁾

Na gedurende een jaar in Leiden gestudeerd te hebben, vertrokken Jacobaeus en de gebroeders Bartholin den 21sten Maart 1675 naar Frankrijk en Italië, in welke landen ze twee jaar verbleven. Slechts enkele maanden vertoefde Jacobaeus daarna in Denemarken.

In April van het jaar 1678 verliet onze reiziger wederom zijn vaderstad en ging

¹⁾ Zie J. Swammerdam. *Bijbel der Natuure*. Deel 1. Leiden. 1738. blz. 60.. . Een tweede soort (van zee-pissebedden) heeft mij de Heer Padbrugge uyt Ternaten toegezonden, onder de naam van een Zee Luys.

²⁾ I.C. blz. 59. Soo bewaaren wij nog eenige soorten van Zee-pissebedden, dewelke wij in de soute wateren gevonden hebben ; ende daarom Zee-pissebedden genoemd werden.

³⁾ Schorpioenen lijkende op zeekreeften, zijde wormen en hun voorttelingsorganen, ruggemerg, langwerpig hart, hun eieren etc. Het haft of ééndagsvlieg. . .

⁴⁾ I.C. blz. 58. Ik kan ook de Luys van de Walvis vertoonen, die ten naasten bij een duym lang is, en een half breed.

⁵⁾ Prof. dr. Fuchs. *Aus dem „Itinerarium”* enz. blz. 231 e.v.

⁶⁾ Vgl. *Catalogus van een seer wel gestoffeerde Konst-kamer, In Vyftigh Jaeren tydts vergaedert deur Johan Jacobsz Swammerdam, In zijn leven Apotheker*. 1679. blz. 13-15.

⁷⁾ Georgius Everhardus Rumphius. *Het Amboinsche Kruid-boek*. 1741. Deel 1. blz. 72. v.e.

⁸⁾ Prof. dr. Fuchs. *Aus dem „Itinerarium”* enz. blz. 246 e.v.

⁹⁾ *Recherches et Observations naturelles de Monsieur Boccone*. Amsterdam. 1674. blz. 36.

¹⁰⁾ Prof. Dr. B. J. Stokvis. *Redevoering ter herdenking van den 200-jarigen sterfdag van Jan Swammerdam*. Album der Natuur. 1880. blz. 138.

¹¹⁾ I.c. blz. 482.

vergezeld van zijn jongeren neef Thomas Bartholin Jr., destijds 19 jaar oud, opnieuw naar de Zeven Provinciën.

Van Medemblik voeren ze in een woedenden storm naar Amsterdam. In de „Warmstraet”, (lees: Warmoesstraat) bekend om zijn vele „gast-huizen en herbergen” ¹⁾, logeerde Jacobaeus „bey de Oude Kirk bey Ambrosius Wood, En Engelsk Kock in De Witte Hart.” Hij vond het er echter vrij duur. Betaalde „en gylden for Maaltidet” en at slechts één keer per dag! Dat deze prijs inderdaad aan den hoogen kant was, kunnen we afleiden uit het feit, dat aan Thomas Bowrey, die in 1698 in „the White Hart, an English Ordinary behind the Old Church” logeerde, een maaltijd 15 stuivers kostte. ²⁾

Van 1 tot 6 Mei bleef Jacobaeus in Amsterdam. Hij bezocht in dien tijd de comedie, den bekenden ontleedkundige Geerard Balsius en den uitgever-boekhandelaar Wettstein. Daarna reisde hij naar Leiden, doch vertrok spoedig naar Rotterdam, waar het schip van kapitein „van Liefde” (wellicht Pieter de Liefde, zoon van den zeeheld Johan, die sinds 1673 kapitein ter admiraliteit van de Maze was) wachtte om hem naar Engeland te brengen. Aangezien echter wegens windstilte het vertrek moest uitgesteld, werd met de Liefde samen de opwachting gemaakt bij „Madame de Ruyscher” (de Ruyter?) „hvor vi vare til giaest og blef ofvenfulde.” ³⁾ Eindelijk, den 29sten Mei zette het vaarttuig koers naar Engeland.

Nog één keer zag Jacobaeus zijn zoo geliefd Amsterdam. Het was in het jaar 1679, toen hij, uit Engeland terug, eerst nog een reisje naar Antwerpen en Brussel had gemaakt, en vanuit eerstgenoemde stad Noordwaarts trok. Hij logeerde in de „Churprintz van Saxen”, een logement in de Nieuwstraat, waar een Duitsche reiziger, die er 14 jaar later wachtte op zijn monsterring bij de Oost-Indische Compagnie, enkel goeds van vertelt ⁴⁾. Jacobaeus bleef er waarschijnlijk enkele weken. In Juli 1679 scheepte hij zich in voor Tönningen en Holstein en maakte daarmee voor goed een einde aan zijn buitenlandsche reizen.

Sedert woonde hij te Kopenhagen, waar hij tot zijn dood in 1701, werkzaam was als hoogleeraar en anatoom en zich vooral bekendheid verschafte door de catalogiseering van de Koninklijke Kunstkamer. Wellicht heeft hij bij dezen met zooveel toewijding verrichten arbeid, nog dikwijls gedacht aan den tijd, toen hij gedurende zijn „Wanderjahre” de kabinetten bezocht in de roemrijke stad „aan Amstel en Y”.

JUDI 1. H. MENDELS.

DE AMSTERDAMSCH E EFFECTENHANDEL EN DE VEBEENIGING VOOR DEN EFFECTENHANDEL.

Onder de boeken, welke ter gelegenheid van het Regeeringsjubileum van H. M. de Koningin zijn verschenen, neemt dat, waarin het bedrijfsleven hier te lande in de afgelopen 40 jaar is beschreven en waarvan prof. mr. P. Lieftinck, hoogleeraar aan de Handels-hoogeschool te Rotterdam de eind-redactie had, een voorname plaats in ⁵⁾. De 35 hoofdstukken werden geschreven door vooraanstaande mannen, specialisten op verschillend gebied, en het kwistig-geïllustreerde boek is keurig verzorgd.

Voor ons blad is vooral van belang het hoofdstuk, waarin mr. W. Cnoop Koopmans, secretaris van de Vereeniging voor den Effectenhandel, schrijft over: de Ontwikkeling van den Nederlandse geld- en effectenhandel. Uiteraard heeft hij het daarin

¹⁾ Vgl. von Zesen blz. 475: „Auch findet man in Warmuszgasse etlichen die fürnehmsten und grössten Herbergen der gantzen Stadt.”

²⁾ The Papers of Thomas Bowrey. 1669-1713. London 1927. blz. 32 en 77.

³⁾ Waar we te gast waren en stomdronken werden.

⁴⁾ Christoph Langhansz. Neue Ost Indische Reise. Leipzig. 1705. blz. 52.

⁵⁾ Het bedrijfsleven, tijdens de regeering van H.M. de Koningin Wilhelmina, 1898-1938, uitgegeven door J. Frijda's Internationale Uitgevers-Onderneming te Amsterdam.